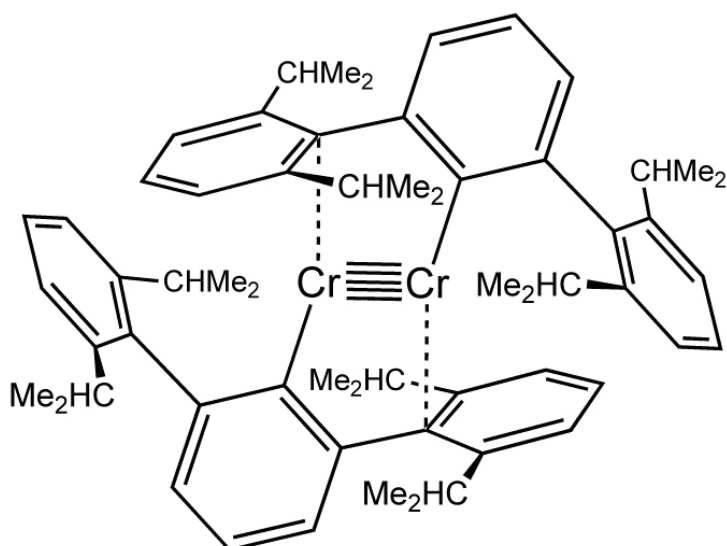

6. skupina Cr, Mo, W, Sg

Konfigurace valenční sféry $ns^2 (n-1)d^4$ u Cr a Mo $ns^1 (n-1)d^5$. Max. ox. stav VI, nižší ox. stavy nejspíše vytváří Cr (Cr^{VI} je silné oxidovadlo), nejvíce stabilních ox. stavů; kovalentní vazby, nejméně chemicky odolný Cr, nejvíce W (Cr reaguje se všemi halogeny, Mo a W nereaguje s I), nereagují s H_2 , na vzduchu se pohlávkají tenkou vrstvou oxidu (pasivace). Cr i Mo jsou biogenní prvky (W také bioaktivní), u Cr je nejstabilnější oxidační číslo +III, u Mo a W +VI.

Cr: *Chromos* – barevný, světle bílý, lesklý, velmi tvrdý a zároveň křehký kov, cca 0,2 g/kg zeminy, v oxidačním stavu +II silně redukční vl., v neox. kys. se rozpouští v ox. pasivuje, s halogenidy vznikají CrF_6 , CrF_5 , CrF_4 dále $CrCl_3$, $CrBr_3$ a CrI_3 , redukcí dále $CrCl_2$, $CrBr_2$ a CrI_2 , Cr tvoří nejrozmanitější komplexní sloučeniny (především Cr^{3+}), organokovové sloučeniny: $[Cr(CO)_6]$ a deriváty $[Cr(CO)_{6-x}X_x]^{3-x}$, $[Cr(\eta^5 - C_5H_5)_2]$, $[Cr(\eta^6 - C_6H_6)_2]$, paterná vazba:

Cr^{2+} : silná redukční činidla, působením O_2 se samovolně oxidují za vzniku Cr^{3+} , v analytické chemii – reduktometrické titrace – jedny z

nejsilnějších redukčních činidel, CrCl_2 (Cr_2Cl_4) a CrSO_4 , připravují se redukcí roztoků solí chromitých zinkem v kyselém prostředí.

Cr³⁺: neomezeně stálé, obvykle zelené, barvení skla, činění kůží.

- Cr_2O_3 – barevný pigment – chromová *zeleň* - inertní látka, nerozpustná ve vodě, v kyselinách a ani v zásadách, laboratorní příprava: rozklad dichromanu amonného (sopka).

Alkalickým oxidačním tavením:

- $\text{Cr}(\text{OH})_3$ – šedozelená sraženina, vzniká reakcí chromitých kationů s hydroxidovými aniony, v kyselém prostředí vznikají chromité soli:

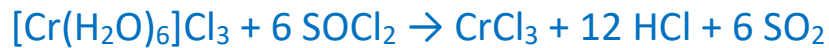
V zásaditém prostředí vznikají chromitany:

Z chromitanů se reakcí s oxidačními činidly připravují chromany:

- CrCl_3 – v bezvodém stavu červenofialová látka, z vodného roztoku vzniká $\text{CrCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ lépe $[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3$ – smaragdově zelený, chlorid chromitý tvoří s jinými chloridy komplexy o složení $\text{M}_2[\text{CrCl}_5]$ (M – alkalický kov nebo amonný kation), tyto látky mají nejčastěji červenou barvu a jsou stálé pouze v koncentrovaných roztocích v přítomnosti chlorovodíku, ve zředěných roztocích se komplex rozpadá na původní chloridy, bezvodý CrCl_3 vzniká reakcí s chloridem thionylu:

- $\text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3$ – v bezvodém stavu barva broskvových květů, z vodného roztoku oktadekahydrát $\text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 18\text{H}_2\text{O}$.
- $\text{KCr}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$ (kamenec chromitý) - tmavě fialová látka, v barvířství a koželužství.

Cr⁴⁺: CrO_2 – feromagnetický, záznamové médium.

Cr⁵⁺: $\text{K}_3[\text{Cr}(\text{O}_2)_4]$ – červený paramagnetický.

Cr⁶⁺: středně silná oxidační činidla, soli kyseliny chromové – chromany $(\text{CrO}_4)^{2-}$ nebo kyseliny dichromové – dichromany $(\text{Cr}_2\text{O}_7)^{2-}$, v roztocích přecházejí mezi sebou v závislosti na pH, chromany stálé v alkalickém prostředí (obvykle žluté), dichromany (oranžové), stabilní v kyselém pH.

Náhradou atomu kyslíku halogenem v chromanovém aniontu lze připravit halogenochromany.

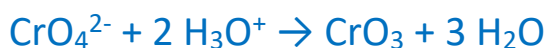

Nahrazením dvou atomů kyslíku (mimo Br a I), dostaneme dichloridchromylu – červenou kapalinu, má silné oxidační účinky, s vodou se hydrolyzuje:

- CrO_3 – tmavě červená látka, velmi silně hygroskopická, vzniká reakcí dichromanu s koncentrovanou kyselinou sírovou, silně jedovatý, na vzduchu se postupně mění v zlatožlutou kyselinu chromovou H_2CrO_4 (roztok).

Možná příprava:

- $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ – primární oxidimetrický standard pro titrace, protože jej lze připravit ve velmi vysoké čistotě, neomezeně stálý, oxidační činidlo v reakcích.
- PbCrO_4 – nerost *krokoit*, žlutá, ve vodě nerozpustná sloučenina, rozpustný v roztocích hydroxidů, působením malého množství hydroxidu, vzniká zásaditý chroman olovnatý $\text{PbCrO}_4 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2$, červený – *chromová červeň*.

Při výrobě barev je důležitý BaCrO_4 – *žlutý ultramarín*, PbCrO_4 – *chromová žluť*, $3\text{ZnCrO}_4 \cdot \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ – *zinková žluť*.

Výroba Cr:

Výskyt – minerál chromit FeCr_2O_4 .

Takto vzniká ferrochrom.

Čistý Cr:

Louháním NaOH z rudy vzniká $\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$, redukcí C vzniká Cr_2O_3 , pak redukce:

Použití: slitiny s Fe, Cr určuje tvrdost a odolnost (nástroje), antikoroziční estetické povlaky, chirurgické nástroje, nerez ocel (Fe, Cr, Ni).

Biologický význam: metabolismus cukrů a tuků.

Přirozený zdroj: melasa, přírodní hnědý cukr, červená řepa, lesní plodiny, kvasnice a pivo.

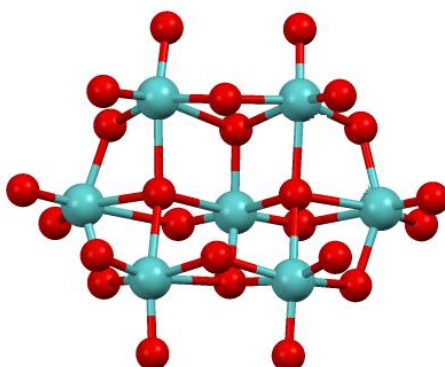
Další známé sloučeniny: Cr_2S_3 , CrN , CrN_2 , Cr_3C_2 ,

Mo: *molybdos – olovo* (v olověných rudách, vše, co píše), stříbřitý až šedobílý, tvrdý a křehký kov; 5 mg/kg zeminy, běžné ox. stavy: +VI, +IV, +III, +II; neušlechtilý ale odolný vůči kyselinám – pasivace (v HCl a lučavce se rozpouští), rozpouští se v oxidujících alkalických taveninách:

Výskyt minerál molybdenit MoS_2 .

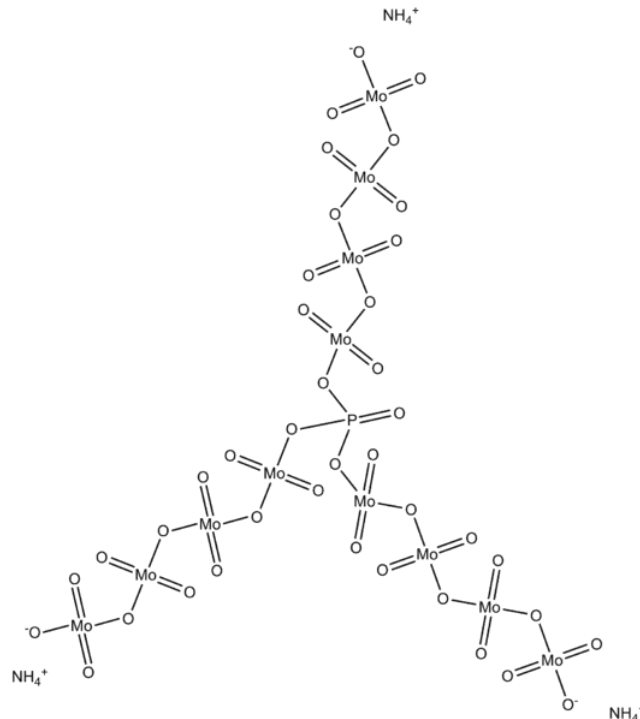
MoO_3 – méně kyselý a méně oxidující než CrO_3 (polymerní struktura, vyšší elektropozitivita Mo, větší stabilita ox. stavu +VI), redukcí Mo či H_2 vzniká MoO_2 , s oxidy či hydroxidy alk. kovů vznikají nejst. sloučeniny Mo – molybdenany, ve srovnání s chromany málo oxidující, vysoký sklon k polykondenzaci už v neutrálních a kyselých roztocích:

Snadno tvoří i heteropolyanionty:

$(\text{NH}_4)_3\text{PMo}_{12}\text{O}_{40}$ je žlutá, ve vodě špatně rozpustná látka – důkaz fosforečnanů v roztocích.

Autor: Mvejr, tetraksooxofosforečnano-dodekamolybdenan amonný

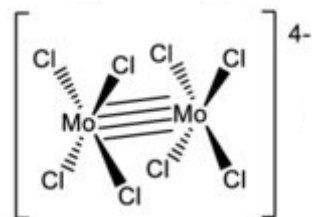
Kyselina molybdenová $\text{H}_2\text{MoO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$ (vytěsněním z molybdenanu silnou kyselinou) nemá ox. účinky.

Halogenidy (+II až +VI) MoF_6 až 3, MoI_4 až 2, struktura nižších halogenidů je složitá (polyjaderné struktury s vazbou Mo – Mo), při styku s vodou hydrolyzují, halogenidy v nižším ox. stavu při styku s O_2 se i oxidují.

Molybdenany snadno nahrazují O za S:

Komplexní sloučeniny (IV – VI) koordinační číslo až 8, rozsáhlé organokovové sloučeniny $[\text{Mo}(\text{CO})_6]$ a deriváty $[\text{Mo}(\text{CO})_{6-x}\text{X}_x]^{3-x}$, $[\text{Mo}(\eta^5 - \text{C}_5\text{H}_5)_2]$, v aniontu $[\text{Mo}_2\text{Cl}_8]^{4-}$ čtverná vazba:

Výroba Mo:

Použití: slitiny – speciální oceli, děla, vrtáky, obrábění kovů, písní kroužky; katalyzátory k odstranění sirných sloučenin z ropy; MoS_2 – mazadlo; molybdenany – pigmenty, analytická chemie.

Biologický význam: enzymatické systémy – metabolismus železa a detoxikace sulfidů, prevence zubního kazu (zvyšuje tvrdost zubní skloviny). Nedostatek Mo – anémie, záchvaty astmatu, zvýšená kazivost zubů, zhoršená ochrana proti infekci močového měchýře, depresivních stavy, impotence.

Přirozený zdroj: luštěniny, celozrnné pečivo a listová zelenina.

Ostatní známé sloučeniny: MoS_2 , MoS_3 , Mo_2S_3 , Mo_2N , MoN ,

W: tung stone – těžký kámen; wolf rahm – vlčí pěna – převáděl cín do strusky, požíral ho jako vlk ovce, šedý až stříbřitě bílý, velmi těžký a mimořádně obtížně tavitelný kov (3 422 °C – nejvíce z kovových

prvků); 10 mg/kg zeminy; převážně v ox. stavu +VI; WO_3 či wolframany téměř žádné ox. účinky; H_2WO_3 nerozpustná, vzniká působením silných kyselin na wolframany; wolframany polykondenzují za vzniku iso- i heteropolyaniontů ($\text{H}_2\text{W}_{12}\text{O}_{42}^{10-}$); redukcí wolframů alk. kovů vznikají intenzivně barevné „wolframové bronzky“ (směs W^{VI} a W^{V}); koord. chemie je chudá včetně organokovových sloučenin.

Výskyt: scheelit CaWO_4 a wolframit $(\text{Fe},\text{Mn})\text{WO}_4$.

Výroba W:

Použití: BaWO_4 – pigment; W – skla na stínění RTG a γ , žárovková vlákna, kinetické střely; WCl_4 – katalýza, W_2C , WC – brusiva, vrtné soupravy ($\text{WO}_3 + 4 \text{C} \rightarrow \text{WC} + 3 \text{CO}$).

Ostatní známé sloučeniny: Oxidy WO_3 a WO_2 (redukcí WO_3 W), sulfidy WS_2 , WS_3 , WF_{6-4} , WCl_6 , WBr_6

Sg: *Glenn T. Seaborg (Nobelova cena za chemii 1951 – objevy v chemii transuranů)*, připraveno poprvé roku 1974 v Berkeley, nejdelší poločas rozpadu cca 21 s.

Sloučeniny:

SgO_2Cl_2 , SgO_2F_2 , SgO_3 , $\text{SgO}_2(\text{OH})_2$, $[\text{SgO}_2\text{F}_3]^-$, $[\text{Sg}(\text{OH})_5(\text{H}_2\text{O})]^+$